

Kleisz Teréz

A KÖZÖSSÉGI FILANTRÓPIA ÚJ LÁTÓSZÖGBEN

Absztrakt

A filantrópia egyszerű meghatározása nem más, mint privát erőforrások önkéntes átadása (munka, pénz, tárgyi segítség, tudás, kapcsolatok formájában) a szükségét szenvedő ember vagy közösség megsegítésére, a köz javára, felebaráti szeretetből, empátiából, erkölcsi kötelességből, tiszteletből, s még sok egyéb motivációtól hajtva. Ókori görög terminusként az istenek szeretetét jelenti a halandó ember iránt, de ez később az emberek egymást megsegítő kapcsolatára utal.

A közösségi filantrópia szinte teljesen átkeretezi az eredeti jelentést és praxist, nem egyszeri segítségnyújtásra törekszik, hanem az okokat megszüntető társadalmi változásokat előidézni tudó civil társadalmi erőként jelenik meg az elmúlt évtizedekben. A filantrópia megújulásáról beszélnek a szakmai-politikai diskurzusokban. Új jelzőkkel látják el, halunk manapság kreatív filantrópiáról, stratégiai filantrópiáról, inkluzív filantrópiáról, szociális innovációról, katalizáló filantrópiáról és hasonló kategóriákról kifejezve az új szemléletet.

A cikkben ezt az új paradigmát, globális kontextusát, főbb érveit, hátterét kívánom bemutatni főleg szekunder forrásokra építve, de saját élményre is alapozok, hisz mint a mozgalom egyik résztvevője sok hazai és nemzetközi workshopon, konferencián volt módom részt venni és követni a diskusziókat.

Kulcsszavak: közösségi filantrópia; közösségi alapítvány; közösség-vezérelt társadalmi fejlesztés;

Tündének és Bélának nagy szeretettel!

Barátságunk mindkettőtökkel a közös munkákból nőtt ki, de a közművelődés világába begyökerezett szimbolikus fából mára már széles lombok és leágazások születtek.

Bélával együtt jártam egyetemre, s módom volt megtapasztalni, milyen könnyed társalgó, jó humorú, kedves ember, aki mámoros hangulatban akár oroszul is képes volt elszóraztatni a többieket. Később munkatársak lettünk a megyei művelődési központban, majd a felsőfokú képzés területén. Megyei alelnöki időszakában remek szakmai utazásokat tettünk az európai régiók gyűléseinek helyszínein. Hallottam őt németül is, angolul is nagyon tehetségesen kommunikálni, s csodáltam, hogy a kissé tört nyelvi tudásával milyen bámulatos kapcsolatépítő tehetséget tudott megcsillogtatni bármely európai ország képviselőjével.

Tündével egy nemzetközi projektben ismerkedtem meg, s életem nagy ajándékának tartom, hogy egy ilyen tehetséges, nagyszerű lelkű egyéniséghez kerültem közel, láttam őt új pályákra állni, új szerepekre sikerrel vállalkozni, a személyisége gazdagságát kisugározni.

Közös életük egybefonódásának is tanúja lehettem, egymás inspirálása, szövetségük megmutatkozik a civil életükben is, ahogy szépen viszik a Pannon Házat és az alapítvány ügyeit.

Ezért gondoltam a civil szervezetek erejéről írni a tiszteletükre.

Bevezetés

COVID-idők járnak, s rengeteg jószándékú ember és közösség, civil szervezet kisebb-nagyobb léptékű adományozásáról hallunk, akik pénzt, időt, energiát nem kímélve segítettek már eddig a rászorulókon, ill. folyamatosan támogatják a bajba jutott embereket, családokat közvetlenül vagy közvetítő civil szervezeteken keresztül.

Tavaly bejárta a világot egy brit 99 éves veterán katona (Tom Moore kapitány) kampánya, aki járókeretével a saját kertjében róttá le a vállalt 100 körét, azzal a céllal, hogy a válságban helytálló nemzeti egészségügyi szolgálatnak gyűjtsön forrásokat. 1000 angol font összegyűjtésére gondolt, de a JustGiving adományozói weboldalon végül 800 ezer ember küldött majdnem 40 millió fontnyi összeget elérő adományt (Hudleston, n.d.). Elgondolkodtató, hogy egy egyszerű ember akciója ilyen nagyságrendű forrást tud teremteni a közjó számára. De talán sokan emlékeznek még a jeges vödörrel leöntést tartalmazó selfie-videókra is 2014-ből, amikor mindössze két hónap alatt egy betegségtípus (ALS) kutatására gyűlt össze 220 millió amerikai dollár a közösségi médián elérhető 2,4 millió videó ún. virális terjedésével. (Holan, 2014). Az új kommunikációs technológiák nagyon hatékony eszközt jelentenek sokak figyelmének megragadására és a kisösszegű adományozási gyakorlat motiválására. Nem csak a tehetősek, vagyonosok lehetnek ma már filantrópok, hanem bárki, aki aktív állampolgár.

A nagy filantróp milliárdosok (Bill Gates kezdeményezésére) is elindítottak egy önkéntes mozgalmat. 2010 augusztusában 40 fő nyilvánosan vállalta, hogy vagyona legalább felét életében vagy végrendeletében a közjó szolgálatára fordítja, komoly társadalmi hatások előidézését szándékolva. 2021 márciusában a GivingPledge weboldalon 220 milliárdos tett már ilyen fogadalmat 25 országból (The Giving Pledge, n.d.).

A filantrópia, az altruizmus mindennapi formáit mindig becsültem, különösen morális értelemben, de én is osztottam azt a véleményt, hogy az ad hoc segítség formái általában csak pillanatnyi jóérzéseket szülnek, a konkrét baj közvetlen enyhítésén túl a valódi társadalmi kérdéseket nem tudják megoldani, sőt a problémát kiváltó társadalmi okokkal sokszor szembe sem néznek.

Mélyen egyetértettem Bibó István gondolatával, miszerint „Jaj azonban annak a segítségnek, mely gátak építése helyett örökké csak a düledező házakat akarja megtámasztani, s mikor a válság állandósulását látja, nem a társadalom szerkezetében rejlő okokat keresi és küszöböli ki, hanem a „szociális” munkát állandósítja, s „szociális érzék” címén a bajok tüneti kezelésére való állandó készséget fejleszti ki magában.” (Bibó, 1986, p.238)

De 2016-ban egyike lettem a Magyarországon másodikként bejegyzett Pécsi Közösségi Alapítványt megalapító 9 személynek, (az első a Ferencvárosi Közösségi Alapítvány 2011 decemberétől), s ez a civil szerveződési típus (az ún. community foundation) önmagát a közösségi filantrópia egyik döntő eszközeként definiálja.

A közösségi filantrópia határozottan egy másik felfogásmódot képvisel, mint amit korábban a filantrópiával azonosítottak, elmondható, hogy szinte teljesen átkereteződött az eredeti jelentés és praxis, ma éppen a társadalmi változásokat előidéző tudó civil társadalmi erőként jelenik meg ez a terület a nemzetközi szakmai diskurzusban.

Új jelzőkkel látják el a filantrópiát, beszélnek ma már kreatív filantrópiáról, stratégiai filantrópiáról, inkluzív filantrópiáról, kollaboratív filantrópiáról, rendszer szintű változások filantrópiájáról, szociális innovációról, katalizáló filantrópiáról, ill. egyszerűen „új” filantrópiáról, hogy jelezzék a szemléletváltást.

A cikkben ezt az új paradigmát, a közösségi filantrópia kontextusát, főbb érveit, háttérét kívánom bemutatni döntően szekunder irodalmi forrásokra, illetőleg sajátélményű mozgalmi tapasztalatra építve.

A civil társadalom mozgásterének megítélése. Szűkül vagy erősödik?

A civil társadalom koncepciója a 18.századtól születik, a polgári társadalomszerveződés azon sajátosságát fogalmazza meg, hogy önálló alrendszerekké különül el az állami-kormányzati és a piacirányított gazdasági alrendszer, s ehhez csatlakozik az ún. civil (magánpolgári) társadalom a harmadik pilléreként. A civil társadalom fogalmának kibontását az idők folyamán sok társadalomtudóshoz köthetjük Adam Smith-től, Locke-tól, Hegeltől, Tocqueville-től kezdve a huszadik századi elemzőkig (Gellner, Keane, Arató, Dahrendorf, Habermas, Alexander stb.). Különösen az 1980-as évektől vált újra tematizálttá a demokratikus társadalmi átalakulások folyamataiban, amikor tétje volt, hogy mennyire tud megerősödni az egyenlő jogú polgárok közösségeiből, szabad társulásaiból álló plurális civil szféra. Mind a posztkommunista átmenet, mind a diktatúrákból kilábaló társadalmi mozgások leírásánál mintegy újra felfedezték a civil társadalom jelentőségét. A kérdések a régiék. Az állampolgárok ki tudják-e fejezni jogukat és akaratukat a szabad véleménynyilvánításra, eszmék és nézetek megvitatására a nyilvánosságban, mennyire képesek önszerveződésre, ill. a közhatalom működésének ellenőrzésére, az uralkodó normák megszabására és egyáltalán hatást tudnak-e gyakorolni a saját társadalmi életük folyamataira. Létre tud-e jönni az alattvalói habitusú, passzív fogyasztóból az aktív állampolgár, s mely tényezők teremtenek esélyt a jogállami demokratikus praxis kialakítására vagy elmélyítésére, a közjó deliberatív kiforrására. De a fejlett országok demokráciadeficitjei is újra fókuszba hozták a 3. szektor kérdéseit.

„A civil társadalom méretében, hatáskörében, összetételében és befolyásában az elmúlt évtized során világszerte kiterjedtebb lett....Ugyanakkor a civil társadalmi szereplők és tevékenységek korlátozása világszerte egyre több országban – fejlődő és fejlett országban egyaránt – egyre elnyomóbb és erőteljesebb lett.” - hangzik el egy megalapozott értékelés a civil társadalom helyzetéről szóló jelentésben 2016-ban az Európai Parlamentben (European Parliament, n.d.), s ez a Janus-arcú megítélés megjelenik sok munkában, úgy 2004-5-től felerősödően. Szó esik az emberijog-védőket világszerte érő támadásokról, korlátozó jogszabályokról, újságírók bebörtönzéséről, a civil szervezeteket „külföldi ügynökként” való megbélyegzéséről, az aktivisták önkényes letartóztatásáról. Sok országban zaklatják a civil szervezeteket, a megfélemlítés lágy és kemény eszközeivel élnek a társadalmi

tiltakozó mozgalmakkal szemben. A korlátozó kormányzatok nem a potenciális együttműködő partnert látják a civil szervezetekben, és nehezen vagy egyáltalán nem viselik el a társadalomkritikai funkciójuk megnyilvánulásait. Az ideológiák pluralitását sem tartják értéknek, gyakran a hatalmi szempontjaikhoz igazodó, lojális civil szervezeteket hoznak létre, s kiszorítják a másként gondolkodókat a szcénából.

A Kuti Éva-Marchall Miklós (2020) szerzőpáros az új autoritarianizmust, a neonacionalizmust, s az antiglobalizációs irányt jelöli meg magyarázó okoknak, ezek mind megkérdőjelezzik a liberális demokrácia legitimizációját, s szűkítik a civil társadalom autonómiáját.

A CIVICUS (nemzetközi nonprofit hálózat 9000 taggal, 175 országból) már a 9. globális jelentését publikálta 2020-ban a civil szektor szabadságáról. A 196 országot felölelő mintában csak 42 országban volt garantált a civil társadalom szabad mozgástere. E társadalmakban a világ lakosságának mindössze 3,4 százaléka él. 40 ország érte el a második szintet az ötfokozatú skálán (nyílt, szűkített, akadályozott, elnyomott, zárt). Magyarország egyike azon 47 országnak, amelyek a skála a harmadik kategóriájával jellemeztek, azaz ahol a civil társadalom „akadályozott” (Civicus, 2020).

Az ENSZ 2017. évi szeptemberi konferenciáján felhívást intézett a kormányzatokhoz, egyénekhez, vállalatokhoz, szervezetekhez, hogy írják alá a civil állampolgári csoportok részvételét támogató kiáltványt (Civic Charter. The Global Framework for People's Participation), azaz a pozitív támogatást ajánlják.

Sok szerző globálisan növekvőnek látja a civil szektor erejét, jelentőségét, részvételi fordulatot (participatory turn) érzékel, a tiltakozó potenciál erejét veszi észre a grassroots mozgalmakban, a globalizációkritikus mobilizációkban a neoliberais gazdasági világrend ellen (lásd a World Social Forum hálózati konferenciáit 2001-től).

A kormányok egy része (a jóléti társadalom fokozatos lebontása/átépítése kapcsán) örül a civil szektor benyomulásának a résekbe, szívesen kötnek szerződéseket velük szolgáltatások ellátására, remélve, hogy olcsóbb, emberközelibb és hatékonyabb szolgáltatásokra képesek.

Helmut K. Anheier életműve ismert a magyar szakemberek előtt, számtalan egyetem professzoraként működve, tanácsadói szerepeket betöltve egész életében a széles nonprofit szféra helyzetét kutatja. Egy friss munkájában kutatócsoportja egyszerre látja szűkülő, változó és táguló civil tereket nyújtónak a társadalmakat. „A civil társadalom hatalmas potenciált rejt a társadalmi innováció, az alkalmazkodás és a szolgáltatások terén, valamint az eltérő érdekek és a kirekesztett közösségek hangjaként”- írják a G20 országokat felmért kutatás összegzéseként, s proaktív támogatási környezet biztosítására tesznek javaslatot a kormányzatoknak (Anheier et al, 2020).

A civil szektor erősségeire kell építeni, nem a gyengeségeikre. Természetesen a civil világ hihetetlenül sokszínű, mindenféle léptékű szervezetből áll, hisz a Melinda és Bill Gates sokmilliárdos költségvetésű alapítványa egyaránt benne van, pl. a globális Greenpeace mellett, s ugyanúgy a százezernyi lokális apró egyesület vagy alapítvány.

Nagy előnye a nonprofit szektornak, hogy garantált mozgástér esetén nagy szabadsággal bíró szervezetek alkotják, amelyek komplex, vitatott, akár népszerűtlen társadalmi

szükségletekre is tudnak reagálni, alternatív megoldásokat kipróbálni, olyanokat, amelyekkel sem az állami, sem az üzleti szektor nem tud hatékonyan dűlőre jutni. Hosszú távú munkálkodást tudnak végezni, nincs fölöttük a befektetők kíméletlen profit-elvárása, s nem kell igazodniuk a politikai választási ciklusokhoz sem. Azaz: tényleg jelentős társadalmi változások előidézői tudnak lenni, a társadalmi innováció aktoraiként merész és bátor törekvésekkel állhatnak elő, ha kellően nagy léptéket, kritikus tömeget érnek el az erőforrások összeszervezésében, ha kellően türelmesek, ha nem félnek az átmeneti kudarcoktól. A rugalmasság is erényük a lokális kontextusok mélyreható ismerete mellett. A válságokból lehetőségeket tudnak kreálni. Fontos, hogy a civil társadalmak reziliens összetevői legyenek a mai társadalmaknak, hangzanak az érvek mellettük.

A közösségi filantrópai stratégiai szemlélete

A közösségi filantrópia oppozícióban van a hagyományos filantrópia (karitás) gondoskodó gyakorlatával: így nem eseti jellegű, nem a szenvedőknek, szegényeknek nyújtott individuális segítségnek értelmezi magát, nem csupán a felszíni szimptomák kezelésére figyel, működése nem elszigetelt.

A társadalom akut problémáira reagál, látószögében a valódi megoldások megtalálása, a problémákat megszüntető valós társadalmi eredmények elérésének szándéka áll. A döntő különbség: a fejlesztési folyamatelvűség keretébe helyezés, a tartós fejlesztés hosszabb távúságának szemléletének felvállalása.

A donor (ok) szerepe is átértelmeződik, nem csupán az anyagi támogatás megszerzése áll a fókuszban, hanem a támogató-támogatott reláció minőségi másságának megteremtése, amelyben a donor mint egyfajta társadalmi befektető, konzultáns, együttműködő partner jelenik meg, s a beavatkozások során együttesen kovácsolódnak ki az akciók a támogatott közösségek intenzív részvételével.

Az egyszerű adományozás mintáját felváltja a társadalmi innovációt segítő befektetővezérelt paradigma, amely tudatosan szakad el a paternalista filantrópok tradicionális szerepétől.

A közösségi filantrópai megközelítés a közösségeket akarja megerősíteni, együttműködési és döntési képességeiket, saját erőforrásaikat (tudás, kötődés, társadalmi tőke, pénzügyi lehetőségek) bővíteni, a civil társadalom erejét, beleszólási képességét növelni. A célokat, értékeket és a módszereket tekintve jelentős átfedés van a közösségfejlesztés, a részvételi közösségtervezés és a közösség-szervezés (community development, participatory planning, social action) beavatkozási módokkal.

2016-ban egy mérföldkő globális konferenciát rendeztek Johannesburgban, amelyik a közösségi filantrópia felemelkedését rögzítette és ünnepelte (#ShiftThePower). 50 országból voltak képviselők. Jenny Hodgson és Barry Knight vezérszónokok értékvezérelt társadalomfejlesztésnek írják le, s 3 lábú széknek nevezik meg a közösségi filantrópia három kulcstényezőjét: a saját erőforrások és a közösségi kollektív képességek állandó bővítésére való képességet, valamint a bizalmi viszonyok kiépítését, megerősítését (Hodgson & Knight, 2016). Utóbbi alapozza meg a ritka erőforrások megosztását, a kooperációs

hajlandóságot. A valódi fejlesztés nem felülről, kívülről vezérlődik, hanem a helyi közösségek akaratóból és prioritásaitól, tudatos cselekvéséből szökken szárba - foglalható össze a fő állításuk.

Kritikájuk megismételte a már korábban is egyértelművé vált evidenciákat, miszerint a hagyományos nemzetközi fejlesztési ipar sok milliós támogatásai nem voltak hatékonyak a korábbi időszakban, éppen a felülről, a donoroktól, szakértői szintekről vezéreltség okán. Sokszor eredményeztek függőséget, frusztrációt a helyiekben, s az ígéretes folyamatok is megtörttek a források elapadása után.

Mára már az aktív bevonás, a részvétel elvét elismerik a fejlesztéssel foglalkozó nagy-szervezetek (WHO, ENSZ, OECD, az Egyházak világszövetségei), s a nemzetközi egyezmények (Paris Declaration on Aid Effectiveness; Accra Agenda for Actions). A szakpolitikai anyagokban előírásaként, követelményként is megjelenik. De a nagy nemzetközi szervezetek távol vannak a helyi problémáktól, az ottani hatalmi és egyéb konfliktusoktól, a szokásosan követett megoldási módoktól, s nem tűnnek érzékenynek a mentalitásokban bekövetkező változások időigényére sem. Az előírtság, a célok és az elvárt mutatók, az értékelési kritériumok előre megtervezése, a munkatársak kijelölése, kiképzése megsértheti a bevonási koncepció sok elemét, hisz a kiindulás nélküli a helyi közösség szempontjait, felismert érdekeit, adott képességszintjét, s felelősségvállalását. Természetesen, a legnagyobb adományozók (kormányzatok, nemzetközi szervezetek, transznacionális ngo-k) nem könnyen adják fel a kontrolláló szerepet sem, a döntések delegálása, a decentralizált forrásosztás nem könnyű feladat. A jó léptékek, arányok megtalálása kulcskérdés.

A közösségi filantrópia ezért határozottan másfajta együttműködési gyakorlatot javasol, a sok helyi szervezettel való partnerséget, ráadásul több szektorból, a lokális kultúra figyelembevételét, a helyi tudás mélyebb megértését, a beavatkozások közös tervezését, közös tanulást, képzést, ily módon a fenntarthatóság, az ellenállóképesség és a saját lábára állás elérését. Erős hangsúly kerül a hálózatok építésére mint erőforrásra. De mindez egyenlőbb hatalmi szereppel is jár. (Ne a kontrollra figyelj, hanem a végső eredményre! - hangzik a követett elv.)

A közösségi filantrópia nyitott a szektorokon átívelő együttműködések felé is, mind az állami-kormányzati szervekkel, mind az üzleti cégekkel konstruktív kollaborációkra kész, különösen ha komplex, nagy társadalomfejlesztő program áll az érdeklődés középpontjában, amely nem tűri az elszigetelt próbálkozásokat. Az ilyen nagy és jelentős társadalmi kihívások megkövetelik a komoly források együttes biztosítását, igénylik a közös nyelv és gondolkodási mintázat kifermálását, tudásmegosztást, a folyamatos kommunikációt és konszenzusépítést, a fokozódó cselekvőképességet, de legfőképp a kollektív eredményesség, a kollektív hatás (collective impact) elérését. (Kania & Kramer, 2011). Tartós transzformatív változásokat, erős intézmények létrejöttét szándékolják.

Nemcsak a civilek és közösségeik, hanem a szakértői-pénzügyi- hatalmi erők is keresik a társadalmi fejlesztés hatékony módjait. A nemzeti vagy régiós nagy komplex nemzeti társadalomfejlesztő programok konzorciumokat, partnerségeket, intézményközi és szakmaközi együttműködések igényelnek, több lakossági csoport részvételét, hosszabb időtávban működőképes struktúrákkal, térségi hálózatokkal. A nagyobb léptékű „partnersé-

gekben” való működés képességét, a szükséges kompetenciákat és önbizalmat megszerezni nem könnyű feladat a civil közösségeknek, végképp nem a hátrányokkal küzdők körében.

A gyakorlat sokszínű. Látunk klímaváltozási intervenciókat, ökológiai kármentést, energia- és tiszta víz biztosítását, a természeti katasztrófákra felkészülő komplex társadalmi összefogást, oktatási reformokat, illetőleg az iskolán kívüli programok ifjúsági fejlesztéseit. Vagy említhetők a női, gyermeklányi esélyeket növelő strukturális fókuszú programok, a fertőző betegségek kiszorítását célzó több országra, széles populációra kiterjedő beavatkozások. Egy másik típus a társadalmi igazság növelését célzó emberjogi törekvések: pl. jogászok, aktivisták és filmkészítő közösségek felkészítése, támogatása zajlik dokumentumfilmes anyagok létrehozására, amelyektől mobilizáló erőt várnak. Pár éve Chicagóban is összeállt 5 nagy alapítvány 60 helyi közösséggel, 2000 önkéntessel és a városi rendőrséggel, hogy valamit tegyenek azért, hogy városukban javuljon a közbiztonság, s csökkenjen a fegyveres erőszak. (The Chicago Fund for Safe and Peaceful Communities). Egy másik - alapítványokat és civil szervezeteket érintő - összefogás (Freedom Fund) a modern rabszolgaság megszüntetéséért tevékenykedik 8 veszélyeztetett helyen (Nepál, Thaiföld, India, Etiópia), s jelentése szerint több, mint 20 ezer embert szabadított már fel, s 45 ezer gyermekselédet helyezett vissza iskolákba s még folytathatnánk a sort a különböző példákkal, amelyek mind jelzik, mit gondolnak megváltoztatandónak egy adott térségben.

A közösségi filantrópia eszméinek fő támogatói

A Globális Szövetség a Közösségi Filantrópiáért (The Global Alliance for Community Philanthropy) társulás 2013-tól 2019-ig 6 nagy észak-amerikai donorszervezet által (Aga Khan Alapítvány, Charles Stewart Mott Alapítvány, Inter-American Foundation, Ford Alapítvány, a Rockefeller Fivérek Alap és az USAID) jött létre azzal a céllal, hogy közösen kikristályosítsa a közösségi filantrópia-szemlélet fogalmi keretét, s próbálja meghonosítani azt a szélesebb filantrópia területén, meggyőzve a mainstream fejlesztő aktorokat. A szövetség tagjai elkötelezettséget mutatnak a hasonló szemléletű projektek, esettanulmányok kutatására, a demonstrált eredmények áttekintésére, új elképzelések kikísérletezésére, támogatják a hálózatépítést, így a korábban mérföldkőként említett 2006. évi globális konferenciát is. De a leglényegesebb, hogy megindult a donorok egymás közötti kommunikációja, a konszenzuális keretek kiformálása.

A koordináló feladatokat ellátó Global Fund for Community Foundations (GFCF) 2009-től önálló globális szervezetként a világ közösségi alapítványi mozgalmára kíván hatni a fenti szemlélet és gyakorlat felmutatásával.

Komoly szerepet visz a WINGS szervezet (Worldwide Initiatives for Grantmaker Support), amely a teljes filantrópikus mező aktorait professzionálisan támogató szervezet a közösségi filantrópia eszmeiséget és gyakorlatot szolgálva.

Az ENSZ globális fenntarthatósági céljainak megvalósítására jött létre egy hosszabb távú együttműködés, a POST-2015 Partnerségi Platform a filantrópia nagy képviselőiből, s a 4 országban elindított fejlesztési programok építenek az új elvekre. (Post- 2015 Partnership Platform for Philanthropy)

Európában a közösségi alapítványi mozgalmat építő European Community Foundation Initiative (ECFI) 2016-tól támogatja a közösségi filantrópia meghonosodását.

A közösségi filantrópia egyik ikonikus intézménye: a közösségi alapítványok

Az első közösségi alapítvány 1914-ben, Clevelandben jött létre. Az alapító: Frederick Harris Goff jogász és bankár (1858-1923). Kortársa Andrew Carnegiének és John D. Rockefellernek, akik a máig létező nagy amerikai privát alapítványi mozgalom megalapítói.

Goff egy másik utat választott, amikor az vezette, hogy az adott helyi lakosságnak mindig legyen forrása a felmerülő közpoblémái megoldásához. E célra tett nagy adományt, s nyert meg másokat egy független szervezet támogatására, amelyet 5 fős civil testület irányított. Fontosnak tartotta a mélyebb helyzetismeretet kiindulásul, s ennek eléréséhez rendszeresen városkutatást, szakértői feltárásokat rendeltek, s az eredményeket fórumokon tárták fel. A médiát is használták a városlakók informálására, megnyerésére. Az utólagos értékelés szerint a közösségi alapítvány az első világháború végéig valóban nyomot hagyott az iskolarendszer kiépítésében, megteremtette a városi szintű rekreációs feltételeket és a tevékenységkínálatot, alakította az igazságszolgáltatás gyakorlatát. Bizonyos városrendezési tervek az Erie- tó körül nem valósultak meg. A helyi közösséget kiszolgáló közösségi filantrópia példája ragadós volt, 1919-ig már 20 közösségi alapítvány jött létre nagyvárosokban, 1931-re már 74-re bővült a számuk az USA-ban.

Európában, az 50 országból eddig 23-ban jelent meg ez a forma, 2020-ban az európai támogató szervezet, az ECFI már 875 közösségi alapítványt említ meg elemzésében (Böllhoff & Magowan, 2021). Vannak nagy régiókat összefogók (pl. teljes Skócia, Írország), s vannak kisebb térségeket, városokat kiszolgálók. Az European Community Foundation Initiative (ECFI) 2016-ban jött létre azzal a céllal, hogy az Európában bejegyzett közösségi alapítványok közötti kölcsönös tanulást, hálózatépítést segítse. Az ECFI székhelye Németországban van, kifejezve azt a tényt, hogy az európai alapítványok legnagyobb aránnyal Németországban működnek. Az ECFI-t négy nagy alapítvány finanszírozza: a Charles Stuart Mott Alapítvány, a Robert Bosch Stiftung, a Körber-Stiftung és a Lipoid Stiftung. Minden partner a közösségi filantrópia gyakorlatát kívánja erősíteni, amely a közösségek által vezérelt társadalmi fejlesztést állítja fókuszba. Európában 22 ún. közösségi alapítványokat támogató (szakmailag, pénzügyileg) szervezet van, Magyarországon ez a Gyökerek és Szárnyak Alapítvány, amely 2021-re 6-7 új közösségi alapítvány megjelenését támogatja a magyar civil szektorban.

2014-ben a százéves évfordulóra összegzések, felmérések készültek, áttekintették a szervezeti forma elterjedtségét, időtállóságát, s a jövőirányokat.

Kilmurry szakirodalmi áttekintésében a jubileumi évben kiadott világtlaszt elemezve azt írja, hogy a szervezetek 75 százaléka a megelőző 25 évben jött létre, láthatóan sokan látnak a közösségi alapítványokban lehetőséget (Kilmurry, 2015). 2021-ben számuk már 1876-ra nőtt, 76 országban léteznek, s jelenleg 65 %-ot tesznek ki az elmúlt negyedszázadban megalakultak (Community Foundation Atlas, n.d.). Zömük ma is az észak-amerikai kontinensen van, 1033 a számuk, ebből 191 Kanadában. (Ott az első 1921-ben alakult).

Európában a hetvenes években bukkannak fel az első közösségi alapítványok. Angliában 1975-ben jött létre az első, mára már az ottani hálózat 46-ot tartalmaz. A második hullám a kilencvenes években volt. Az első németországi közösségi alapítvány, a Bürgerstiftung Gütersloh 1996-ban alakult, de 2001-ben már létrejött a nemzeti szövetség. Jelenleg 410 közösségi alapítványuk van. Európából 661 szervezetet tartalmaz az atlasz. Érdekes, hogy nincs egy sem a skandináv országokban, Ausztriában, Portugáliában. Hollandiában 105 alakult, Olaszországban 44, Romániában 19, Szlovákiában 8, Lengyelországban 22. Életképes szerveződési forma, ha mozgalommá tudott lenni.

Népszerű adománygyűjtő formákat terjesztett el a mozgalom, csak párat említve, pl. a Magyarországon is elkezdett Élő Adás (giving circle) rendezvények, a közösségi adományozás internetes módjai (crowdfunding) és a követes gyűjtési kampányok.

Szakmailag áttekintve a változó arculatú, hibrid formákat, az alábbi közös jegyek emelhetők ki:

- egy adott térségben működő, független, nonprofit, hosszú távú hitelességre törekvő szerveződés, amely a helyi közjót (amelyből mindenki profitál) és együttműködő lokális társadalmi hálózatokat épít a cselekvő állampolgárok közösségei részvételével
- képes a változó közösségi szükségletekre, problémákra, közügyekre rugalmasan válaszolni, tartós minőségi változásért munkálkodni a közösség általi vezéreltség és partnerség kereteiben
- folyamatosan képes bővíteni a közösségi erőforrásokat (pénz, tudás, bizalom, kooperációs képesség, kapcsolatok, identitás), fejleszti a helyi társadalom kollektív képességeit, tudását, hangját, önszerveződő képességét, adományozási kultúráját
- gyűjti az adományokat, tematikus és pénzügyi alapokat működtet
- bővíti és mélyíti a donorkapcsolatokat (egyének, szervezetek, cégek), törekszik a bevonás innovatív módjaira
- támogatásokat oszt a progresszív közösségi kezdeményezéseknek a fejlődésük elősegítésére
- törekszik az alapítói vagyon növelésére
- célja, hogy fokozódó társadalmi hatással bírjon, befolyásolóképeséget szerezzen a közügyekben, s részese legyen komoly társadalmi változást hozó folyamatoknak
- szabadon alakuló szervezeti megoldások jellemzik, de mindig átlátható és demokratikus, publikus működésű
- társadalmilag befogadó és esélyteremtő elvekre épül, fontos érték: a szolidaritás, a társadalmi igazságosság, a közjóért való felelősségvállalás, a részvételi demokrácia, a szabadságjogok védelme

A százszentendős jubileumra (2014) az amerikai Monitor Intézet (a Deloitte Consulting LLP része) kutatása 200 szervezetre terjedt ki 6 kontinenset átszelve. Kérdő módszereket alkalmazva futurizmus szakértőket, donorokat, támogatottakat értek el, valamint csoportos beszélgetéseket, workshopokat folytattak majd kétezer gyakorlati szakemberrel. 2014. szeptemberében publikálták a What's Next for Community Philanthropy című szakmai összegzésüket, s benne egy olyan eszköztárat javasoltak a közösségek szolgálatára,

amely már a megújult, változó közösségi filantrópiát szolgálja. Az ő megítélésük szerint az eredeti modell: egy nagyobb alaptőke elhelyezése egy adott terület/térség közössége szolgálatát vállaló alapítványba és ehhez más támogatások becsatornázása, majd a forrásokból adományok osztásával segíteni a felmerülő lokális szükségletek megoldására szerveződő aktorokat, megújulásra szorul. Új eszközök, technológiák alkalmazására van szükség, új stratégiákra, új együttműködési módokra az állami és az üzleti szférával (Monitor Institute by Deloitte, n.d.).

Milyen világot akarhatunk?

Komoly diskurzusa van a társadalmi innovációnak, a társadalmi vállalkozásnak, társadalmi beruházásnak (socially responsible investing=SRI), a szociális gazdaságnak a közösségi filantrópia formálódó elméletében és gyakorlatában is. Masszívan újratermelődő társadalmi problémákhoz új módon kellene hozzájárulni, mondják, újfajta stratégiai kollaborációk szükségesek, okos elmék bevonása a nonprofit szférába, ill. olyan elkötelezett donorokra lelés, akik vállalkozói képességüket is bevetik a pénzük mellett. Nagyobb „törtézet”, a kritikai tömeg léptékének eléréséhez nagyobb befektetésre, hirdetési és egyéb költségekre, kockázatok vállalására van szükség, hangzanak az érvek. Be kell vonni azokat is, akik számára előnyököt (vagy legalábbis kevesebb hátrányt hoz a társadalmi vállalkozás).

Sokszor merésznek, sőt inkompatibilisnak tűnnek ezek az elképzelések a konvencionális üzleti módokhoz képest, ezért az eredetiek, a kollektív hatások meggyőző demonstrálását látják kihívásnak a közösségi filantrópiában.

Az ún. új gazdaság/New Economy diskurzusa is felszínre hozza a kapitalizmus transzformációját, a fenntarthatósági szempontoknak megfelelést. Elkington 1994-ben ír először arról, hogy az üzleti vállalkozások eredményességét a Profit-People-Planet hármasságán kell mérni, (triple bottom line =TBL) azaz a szociális, a gazdasági és a természeti környezetre kifejtett együttes hatások megítélése a döntő mérce (Elkington 1994). Az egyre növekvő társadalmi egyenlőtlenségek és igazságtalanságok, a globális éghajlatváltozás kihívásai és az élővilág rombolása, az emberi szenvedés és kiszolgáltatottság változó mintázatai, a jelenlegi pandémia mind újra felszínre hozta azt a kérdést, hogy milyen társadalom lenne kívánatosabb, hogyan kellene változtatni a kapitalizmuson, milyen utakat kellene és lehet választani.

Társadalmi, gazdasági alternatívák keresése zajlik, s ez nagyon megmutatkozik azon társadalmi mozgalmakban, amelyek „projekt-identitású” jelleggel bírnak, s az uralkodó beállítottságokat határozottan átépíteni akarják. Manuel Castells az „új társadalmi mozgalmakban” látja a jelenkori társadalom megújulási-tanulási képességét, új kulturális minták születését, másfajta termelési-fogyasztási logikák megjelenését (Castells, 1977).

A gazdasági szereplők egy része is kritikus a hagyományos gazdasági modellek iránt, hajlandó lenne több adót és bért fizetni, invesztálni a társadalmi és gazdasági innovációkba. Az új generációk számára egyre természetesebb a fenntarthatósági agenda. Az ENSZ Global Impact platformját olyan vállalatok alkotják, amelyek önkéntesen vállalják, hogy a fenti hármasság szerint dolgoznak, s nyilvános jelentésekben tárják fel működésüket.

A közösségi filantrópia a lehető legtöbb állampolgár jólétét biztosító struktúrák kifejlesztése mellé áll, dolgozik az új játékszabályok kiformálásán, megosztja a társadalmi tanulás hozadékait, segíti a közvetítő szerepkört ellátó szervezetek munkáját, törekszik a támogatók összekapcsolására, s a kreatív részvétel biztosítására a feleknek.

A társadalmi változások felméréséhez szakszerű mérés kell, kommunikálni tudó „indikátorok”. A mikro-mezo-makro metszetekben zajló társadalmi transzformációk mérése igen nehéz, hisz a változás megragadása jelentheti a társadalomszerkezet, az intézmények, a relációk, a tág értelemben vett kultúra (normák, értékek, új víziók, eszmék, viselkedésmódok, habitusok), s a társadalmi praxis irreverzibilis mássá levését. Fogas kérdés, hogy miképp lehet rezilienciát, önbizalomnövekedést, méltóságot, szubjektív remény ébredését és hasonló – jelentőséggel bíró kvalitatív változást – mérni a nagyon különböző kontextusokban?

Tavaly októberben indult a közösségi alapítványok közös eszmecseréje arról, hogy saját maguk alkossák meg a mérési eszközeiket, s mutatókat, a terület saját maga termelje ezt ki, azt mérjék, ami a fenti társadalmi célok tekintetében fontos (Doan & Knight, 2020).

Seneca írt arról, hogy semmilyen szél nem kedvező annak, aki nem tudja, milyen kikötőbe tart.

A közösségi filantrópia tudja, milyen kikötőbe tart, a Mit és Miért kérdésre adandó válaszokat eléggé tisztán látja, de a Hogyan tekintetében még hosszú út vár rá.

Irodalomjegyzék

- Anheier, H. K., Lang, M., & Toepler, S. (2020). Civil társadalom változás idején – szűkülő, változó, táguló terek és egy új szabályozási szemléletmód szükségessége. *Civil Szemle*, 17 (2) 5-37.
- Anheier, H. K. & Leat, D. (2006). *Creative Philanthropy Toward a New Philanthropy for the Twenty-First Century*. Routledge.
- Benedek, G., Kovács, E., & Scsaurszki, T. (2012). Közösségi alapítványok Magyarországon – a Ferencvárosban és azon túl. *Civil Szemle* 9 (2) 43-63.
- Bibó, I. (1986). Elit és szociális érzék. In Bibó, I. (szerk.), *Válogatott tanulmányok. (Első kötet 1935-1944)* (pp. 221-243). Magvető.
- Böllhoff, A. & Magowan, J. (2021). *ECFI Report: State of the Community Foundation Field in Europe 2020*. Berlin: Bundesverband Deutscher Stiftungen e.V. (Association of German Foundations) https://www.communityfoundations.eu/fileadmin/ecfi/knowledge-centre/ECFI_State-of-the-field_2020.pdf (Letöltés dátuma: 2021. 03. 24.)
- Brown, P., David, T., & Sharma, A. (2020). What Does It Take? Reflections on Foundation Practice in Building Healthy Communities, 2010–2020. *The Foundation Review*, 12 (4). <https://doi.org/10.9707/1944-5660.1544>
- Castells, M. (1977). *The Power of Identity*. Blackwell Publishers Inc.
- CIVICUS (2020. május). *State of Civil Society Report 2020*. <https://www.civicus.org/index.php/state-of-civil-society-report-2020> (Letöltés dátuma: 2021.03.20.)
- Community Foundation Atlas (n.d.). *Snapshot of the Movement*. <https://communityfoundationatlas.org/facts/> (Letöltés dátuma: 2021.03.25.)
- Doan, D. & Knight, B. (2020). *Measuring what matters. A consultation paper*. Candid, GFCF & Philanthropy for Social Justice and Peace <https://globalfundcommunityfoundations.org/resources/measuring-what-matters/> (Letöltés dátuma: 2021. 03. 11.)
- Elkington, J. (2018. június 25.). 25 Years Ago I Coined the Phrase “Triple Bottom Line.” Here’s Why It’s Time to Rethink It. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2018/06/25-years-ago-i-coined-the-phrase-triple-bottom-line-heres-why-im-giving-up-on-it> (Letöltés dátuma 2021.03.14.)

- Elkington, J. (1994). Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. *California Management Review*, 36, 90-100. (Letöltés dátuma: 2021.03.14.)
- European Parliament (n.d.). 2016/2324(INI). *Addressing Shrinking Civil Society Space in Developing Countries. Procedure File*. European Parliament, Legislative Observatory. [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2016/2324\(INI\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2016/2324(INI)&l=en) (Letöltés dátuma: 2021. március 25.)
- Harrow, J. & Jung, T. (2016). Philanthropy and community development: the vital signs of community foundation? *Community Development Journal*, Volume 51 (1), 132–152.
- Hodgson, J. & Knight, B. (2016. november 29.). The Rise of Community Philanthropy. *Alliance*, 21 (4) <https://www.alliancemagazine.org/feature/shiftthepower-rise-community-philanthropy/> (Letöltés dátuma: 2021. március 25.)
- Hodgson, J., Knight, B., & Mathie, A. (2012). *The new generation of Community Foundations*. Coady International Institute & Global Fund for Community Foundations with funding from International Development Research Centre.
- Holan, M. (2014. december 12.). Ice Bucket Challenge has raised \$220 million worldwide. *Washington Business Journal*. <https://www.bizjournals.com/washington/news/2014/12/12/ice-bucket-challenge-has-raised-220-million.html> (Letöltés dátuma: 2021. március 25.)
- International Civil Society Centre (n.d.). *Civic Charter. The Global Framework for People's Participation*. https://icscentre.org/wp-content/uploads/2018/04/Civic_Charter.pdf. (Letöltés dátuma: 2021. 03. 25.)
- Jung, T., Phillips, S. D., & Harrow, J. (Eds.). (2015). *The Routledge Companion to Philanthropy*. Routledge.
- Hudleston, G. (n.d.). *Captain Tom Moore's 100th Birthday Walk for the NHS*. JustGiving. <https://www.justgiving.com/fundraising/tomswalk> (Letöltés dátuma: 2021. március 25.)
- Kania, J. & Kramer, M. (2011). *Collective Impact. Stanford Social Innovation Review Winter 2011*. Leland Stanford Jr. University. <https://senate.humboldt.edu/sites/default/files/senate/Chair%20Written%20Report%201-23-2018.pdf> (Letöltés dátuma: 2021. 03. 20.)
- Kasper, G., Marcoux, J., & Ausinheiler, J. (2014). *What's next for community philanthropy*. Monitor Institute.
- Kilmurray, A. (2016). *Community Philanthropy. The Context, Concepts and Challenges: A Literature Review*. <http://www.globalfundcommunityfoundations.org/information/community-philanthropy-the-contextconcepts-and-challenges-a.html>. (Letöltés dátuma: 2021 03.20.)
- Kleisz, T. & Dóri, É. (2018). A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben. In Juhász, E. & Márkus, E. (szerk.), *Tudástár a közösségi művelődésben II*. (pp. 3-179). Nemzeti Művelődési Intézet.
- Kuti, É. & Marschall, M. (2020). A „birodalom” visszavág? Defenzívában a globális „harmadik szektor”. *Civil Szemle* 17 (1) 37-49.
- Monitor Institute by Deloitte (n.d.). *What's Next for Community Philanthropy*. Deloitte. <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/about-deloitte/articles/whats-next-for-community-philanthropy.html> (Letöltés dátuma: 2021. március 25.)
- Nagy, Á. (2016). A magyar állam civil társadalommal szembeni hét halálos bűne. In Antal, A. (szerk.), *A civilek hatalma* (pp. 146-161). Noran Libro.
- The Giving Pledge. (n.d.). *A Commitment to Philanthropy*. <https://givingpledge.org/> (Letöltés dátuma: 2021. március 25.)